



להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא בתרא דף פא

הבאת ביכורים בקונה שני אילנות

בבא בתרא דף פ"א. במשנה, הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו הרי זה לא קנה קרקע. רבי מאיר אומר, קנה קרקע. ובגמרא, תנן התם הקונה שני אילנות בתוך של חבירו, מביא ואינו קורא. רבי מאיר אומר מביא וקורא וכו'. אמר ליה רבי שמעון בן אליקים לרבי אלעזר, מאי טעמא דרבי מאיר באילן אחד ומאי טעמא דרבנן בשני אילנות. אמר לו, דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם, תשאלני בבית המדרש כדי לביישני. אמר רבה, מאי קושיא, דלמא רבי מאיר באילן אחד ספוקי מספקא ליה, ורבנן בשני אילנות ספוקי מספקא להו וכו'. וליחוש דלמא לאו ביכורים נינהו, וקא מעייל חוליין לעזרה. דמקדיש להו. והא בעי מיכלינהו. דפריק להו וכו'.

- א -

חיוב הבאת ביכורים על הלוקח בקרקע שעומדת מספק בחזקת המוכר

פי גדרי ממונות מחזיקין את הקרקע בחזקת המוכר, הרי הקרקע עומדת בודאי בחזקת המוכר, ומדוע יתחייב הלוקח להביא בכורים מספק.

ומכח זה מצדד בחמדת שלמה לומר דמדברי הגמ' שלפנינו יש להוכיח באמת דספק ממון שמעמידין אותו בחזקת בעלים הראשונים, אינו נחשב שהוא אצלו בתורת ודאי, ואין בזה אלא שמספק אי אפשר להוציאו ממנו, ומה שהקונה שני אילנות אם מת האילן אין ללוקח כלום בקרקע זה, הוא רק משום שמספק אין להוציא הקרקע מיד המוכר, ולכן בנוגע כלפי שאר דיני תורה, נחשב הדבר לספק אם הקרקע של מוכר או של לוקח, לפיכך צריך הלוקח להביא ביכורים מחמת ספק.

ומה שאמרו בב"מ שם שאם אחד מעשרה טלאים הוא ספק פדיון פטר חמור, והוא מחזיקו אצלו מפני שהוא מוחזק בו, הרי זה נחשב 'ודאי עשירי', זו סברא מיוחדת בספק מתנות כהונה, ואין לדמות ספק דיני ממונות שבין אדם לחבירו לספק מתנות כהונה, כי מתנות כהונה הוא ממון שאין לו תובעין, ולכן בספק פדיון פטר חמור נחשב 'עשירי ודאי', כי מאחר שהדבר מוטל בספק אם מחוייב ליתנו לכהן או לא, וגם אין בעולם איש מיוחד שתובע אותו, לכן נחשב שהוא אצלו בתורת ודאי. אבל בספק ממון שבין אדם לחבירו, אע"ג שמעמידין הממון בחזקת הבעלים הראשונים, הרי זה אצלו רק בתורת ספק ולא בתורת ודאי, ולכן לגבי ספק מצות ביכורים חייב הלוקח להביא ביכורים.

ועל פי האמור כתב דבספק ממון שמעמידין אותו בחזקת בעלים, אם קידש אשה בממון זה, יש להסתפק אם היא מקודשת בתורת ודאי, כי אע"ג שמעמידין הממון בידו, יש לומר שאין זה אלא לומר שמספק אין מוציאים אותו מידו, אבל לגבי דיני התורה נחשב שהממון שלו רק בתורת ספק, והיא רק ספק מקודשת.

אכן בשו"ת חמדת שלמה שם סי' ב' מובא תשובה מבעל נתיבות המשפט שהשיב לו ליישב הסתירה בדרך אחר בין מה שאמרו בגמ' שלפנינו דהלוקח צריך להביא בכורים מספק, אע"ג שמעמידין הקרקע בחזקת המוכר, ובין מה שאמרו בב"מ שם דספק פדיון פטר חמור נחשב בודאי של הבעלים הראשונים, ונקרא בשם 'עשירי ודאי'. והעלה דמצד עיקר הסברא ראוי לומר דמה שמעמידין הדבר בחזקת הבעלים לא יחשב שהוא שלו בודאי לגבי דיני התורה התלויים בדיני בעלות, כי מה שבספק ממון מעמידין ממון על חזקתו הוא רק מצד הסברא שאמרו בב"ק דף מ"ו: 'דמאן דכאיב ליה כאיבא אזיל

דבר שמספק מעמידין אותו בחזקת הבעלים אם נחשב שלו בודאי, או שזה רק מספק שאין להוציאו מידו / הבדל בין ספק ממון שבין אדם לחבירו ובין ספק מתנות כהונה / קידש אשה בממון שמעמידין אותו מספק בחזקת הבעלים / הבדל בין מטלטלין שנקנין ביאוש ובין קרקע שאינו נקנה ביאוש

- שו"ת חמדת שלמה, תשובות בעל נתיבות המשפט -

א. הלכה זו מביאה הרמב"ם בפרק ד' מהלכות ביכורים הלכה ד' עם כל הפרטים האמורים בגמרא, וכתב דהקונה שני אילנות בתוך שדה של חבירו, מביא ואינו קורא, לפי שהדבר ספק אם יש לו קרקע או אין לו. וכיצד עושה, מקדיש אותם תחלה לבדק הבית, מפני שהן ספק חוליין ואין מכניסין חוליין לעזרה, והכהן פודה אותן מיד ההקדש, ואח"כ אוכלן, ומפריש מהן תרומה ומעשר מפני שהן ספק חוליין, ונותן המעשרות שלהן לכהנים שמא בכורים הם ואסורין לזרים. ואינו מביא אותן בעצמו אלא משלחן ביד שליח, כדי שלא תעכב אותן הקריאה מלאוכלן, שכל שאינו ראוי לקריאה מפני הספק, הקריאה מעכבת בו, ע"כ.

והנה בשו"ת חמדת שלמה חאו"ח סי' א' (אות א') מתקשה בעיקר הדבר שאמרו דכיון שיש ספק אם קנה גם את הקרקע לפיכך צריך מספק להביא ביכורים, שהרי על פי דיני ממונות מי שקונה שני אילנות לא קנה את הקרקע, כמו ששינו במשנתנו דהקונה שני אילנות בשדה חבירו, לא קנה את הקרקע, והוא משום דמספק מעמידין את הקרקע בחזקת המוכר. וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ד מהלכות מכירה הלכה ו' דלא קנה את הקרקע לפיכך אם מת האילן אין לו כלום.

ומעתה, כיון שבדיני ממונות עומדת הקרקע בחזקת המוכר, מדוע יתחייב הלוקח להביא ביכורים מספק, הרי בבבא מציעא דף ו' מתבאר דמצות התורה התלויים בדיני בעלות על הממון, כל שמספק מעמידין הממון בחזקת הבעלים הראשונים, נחשב שהוא ודאי שלו, ולא שהוא רק ספק שלו. כמו שאמרו שם לגבי מעשר בהמה שמעבירין עשרה טלאים תחת השבט והעשירי קודש, וצריך שיהא 'ודאי' עשירי ולא 'ספק' עשירי, עם כל זה אם אחד מהן הוא ספק פדיון פטר חמור, והיא מחזיקו אצלו מספק מדין 'המוציא מחבירו עליו הראיה', הרי זה נחשב שהיא ודאי שלו, ונחשב 'ודאי עשירי', ואין אומרים שיש ספק אולי חייב ליתנו לכהן ונמצא שאין זה 'עשירי ודאי', כי מאחר שעל פי דיני ממונות מעמידין אותו בחזקתו, הרי זה נחשב גם לגבי מצות התורה שהוא ודאי שלו, ואם כן מדוע הקונה שני אילנות צריך להביא בכורים מספק אולי קנה את הקרקע, הרי מאחר שעל

אין מוציאין אותו מידו. א

ועל פי זה כתב דבספק ממוון יש הבדל בין ספק במטלטלין שמעמידין אותו ביד המוחזק, ובין ספק בקרקע שמעמידין אותו ביד מרא קמא, שהרי הכלל הוא דאין מועיל יאוש בקרקע, ואם כן בספק בקרקע שמעמידין אותו ביד המוכר, מאחר שאין מועיל בו יאוש, אם יבא אליהו ויאמר שהקרקע הוא של תובע, ודאי יוציאו את הקרקע מן המוכר ליתנה ללוקח, לפיכך הוא הדין לגבי מצות התורה יש להתייחס כספק ממוון, ולכן בקונה שני אילנות שיש ספק אם הקרקע של המוכר או של לוקח, אע"ג שבדיני ממונות מעמידין הקרקע ביד המוכר, עדיין הוא בגדר ספק אם היא של מוכר או של לוקח, וחייב הלוקח להביא ביכורים מספק. וראה דבר נפלא בהשלמות והוספות [ג]

לבי אסיא' ואין זו כשאר חזקה שנלמדת מקרא שהיא בגדר חזקה המבררת, וא"כ מה שמעמידין ספק ממוון בחזקת המוחזק, לפי האמת אין בזה סברא לומר שהוא בתורת ודאי, והוא רק בתורת ספק.

אמנם עם כל זה יש להוכיח מדברי הגמ' בב"מ שם דכשמעמידין ממוון בחזקתו הרי הוא שלו בודאי כמו שאמרו בספק פדיון פטר חמור שהוא אצלו בתורת ודאי, והטעם בזה הוא מפני שבכל ספק ממוון שאין הספק עתיד להתברר, מאחר שעל ידי הספק אין התובע יכול להוציאו מיד המוחזק, הרי הוא מתייאש ממנו, ושוב נשאר הממוון ביד המוחזק בתורת ודאי על ידי שהתובע מתייאש ממנו, ואז, אפילו אם יבא אליהו ויברר את הספק לומר שהוא של תובע, עם כל זה כבר הוחזק ביד המוחזק מדין יאוש בעלים, ושוב

- ב -

חיוב הבאת ביכורים בקונה שני אילנות אם הוא מדרבנן

מן התורה, או שלא קנה קרקע והוא פטור מהבאת ביכורים, והאין כתב הרמב"ן שהוא רק חיוב דרבנן.

וכתב דהרמב"ן הוקשה לו קושיית החמדת שלמה (ה"ל) מדוע צריך להביא ביכורים מספק, הרי מאחר דלגבי דיני ממונות אין ללוקח קרקע מפני שמעמידין אותה בחזקת המוכר, מדוע יתחייב הלוקח להביא ביכורים מספק, הרי על ידי שמעמידין הקרקע בחזקת המוכר היא שלו בודאי, ואין אצל הלוקח שום ספק בזה. ולכן סובר הרמב"ן דמה שאמרו שחייב להביא ביכורים מספק, היינו שחכמים חייבוהו לקונה שני אילנות להביא ביכורים כאילו יש ספק בדבר, אבל מן התורה אינו מחוייב להביא מספק, שהרי מספק מעמידין הקרקע בחזקת המוכר, ונחשב שהוא ודאי של מוכר.

חיוב זה הוא חיוב דרבנן / חכמים חייבו את הלוקח להביא ביכורים מספק אע"ג שעל פי דיני ממונות מעמידין הקרקע בחזקת מרא קמא

- הרמב"ן, שערי חיים -

ב. בחידושי הרמב"ן לעיל דף כ"ו: (ד"ה שם) כתב דמה שהקונה שני אילנות חייב להביא ביכורים הוא חיוב שחייבוהו מדרבנן, דאע"ג שלא קנה קרקע מתחייב בהבאת ביכורים. [ובזה הוא מבאר דברי הר"ח שם].

ובספר שערי חיים (להגר"ח שמואלביץ זצ"ל) ב"ב סי' ל"ד (או"ק ד') כתב דלכאורה דבריו תמוהים מאוד, שהרי בגמ' שלפנינו מבואר דחיוב הבאת ביכורים בקונה שני אילנות הוא משום דיש ספק אם קנה קרקע והוא מחוייב

השלמות והוספות

החמץ בחזקת הישראל, עם כל זה אינו נחשב ודאי שלו אלא ספק שלו, ולכן אחרי הפסח יש להתירו מדין ספק דרבנן לקולא.

הבדל בין דיני ממונות בנוגע לשאר דיני התורה ובין דיני ממונות בבעלות בארץ ישראל

- קובץ שיעורים, שערי חיים -

ג. בקובץ שיעורים לעיל דף כ"ז (אות צ"ז) מיישב קושיית החמדת שלמה בדרך אחרת, וכתב דאע"ג דלגבי שאר דיני התורה התלויים בדיני ממונות, כשיש ספק ומעמידים הממוון בחזקת בעלים, נחשב שהוא ודאי שלו, ולכן יכול לצאת ידי חובת נטילת ארבעת המינים באתרוג שיש בו ספק אם הוא שלו ומעמידין אותו בחזקתו, מכל מקום שאני גרדי ממונות במצות בכורים שהתורה תלתה ב'ארצך' משאר מצות התלויות בדיני ממונות. כי בבעלות בשדה לגבי ביכורים מצינו בגיטין דף מ"ז. דהמוכר שדהו לעובד כוכבים אינו נפטר מהבאת בכורים, משום דאין קנין לעובדי כוכבים בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, והיינו דאע"ג שבגדרי ממונות קנה העכו"ם את השדה אפילו לגבי חפירת בורות בקרקע, עם כל זה לגבי בכורים עדיין נחשב שדהו של ישראל, וחייב הישראל לקנות את הפירות מן העכו"ם להביאם לעזרה, הרי דלגבי חיובי מצות הארץ התלויות בגדר בעלותו בקרקע, אינו בגדר שאר בעלות ממונית.

לפיכך, אע"ג דבשאר ספיקות בדיני ממונות מעמידין הדבר בחזקת בעלים, ונחשב לגבי שאר דיני התורה שהוא ודאי של מוחזק, עם כל זה הקונה שני אילנות בארץ ישראל שיש בזה ספק אם קנה קרקע או לא, אע"ג לגבי דיני ממונות מעמידין הקרקע בחזקת מרא קמא, מכל מקום עדיין נחשב ספק אם יש לו גרדי בעלות לגבי מצות התלויות בארץ, ולכן מספק צריך להביא בכורים.

ובספר שערי חיים ב"ב סי' ל"ד (או"ק י"א) מבאר ג"כ דקנין בארץ ישראל הוא 'בעלות בקדושת הארץ', ואינו בגדר בעלות בדיני ממונות, אלא זה כעין בעלות בעבדים שיש לאדונו קנין איסור, וכן הוא לגבי הבעלות שיש לכל ישראל בארץ ישראל שזו בעלות בקדושת הארץ. ולכן הקונה שני אילנות אע"ג שלגבי גרדי ממונות מעמידין הקרקע בחזקת מרא קמא, לגבי בעלות בקדושת הארץ עדיין הדבר תלוי בספק אם יש לו קרקע או לא, וחייב להביא מספק.

א. וכתב דאין לומר דכיון דמה שנחשב שלו ודאי הוא מדין יאוש שהכהנים נתייאשו ממנו, אם כן יהא פטור ממעשר בהמה כדין לקוח שהוא פטור ממעשר בהמה, דדוקא לקוח שהיה של מוכר ונכנס לרשות לוקח פטור ממעשר, אבל טלה זה שמעולם לא יצא מרשותו כלל, ומתחילה הסיחו הכהנים דעתם מטלה זה, אינו נחשב לקוח לפוטרו ממעשר.

מכר חמץ לפני הפסח בדרך שיש בו ספק אם חל המכר, אם יש להתירו באכילה אחרי הפסח מדין ספק דרבנן לקולא / כיון שלא חל המכר נחשב ודאי של ישראל / חמץ בפסח אין אדם רוצה לקנותו

- מקור חיים, חמדת שלמה -

ב. והנה במקור חיים (לבעל נתיבות המשפט) סי' תמ"ח סק"ט כתב דמי שמכר את חמצו לעכו"ם לפני הפסח בדרך שיש ספק אם חל המכירה או לא, אין לאסרו אחרי הפסח מדין חמץ שעבר עליו הפסח, דכיון שאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא רק מדרבנן, הרי ספק דרבנן לקולא. [אלא שמכל מקום יש לדון מצד חמצו של עכו"ם שישראל קיבל עליו אחריות].

ובשו"ת חמדת שלמה שם מעיר על זה, דכיון שיש ספק אם החמץ נמכר לעכו"ם או לא, הרי מעמידין את החמץ בחזקת הישראל, ועל פי המתבאר מדברי הגמ' בב"מ דף ו' (ה"ל) נמצא דבמה שמעמידין דבר בחזקת בעלים הוא ודאי שלו, ואם כן אין זה ספק חמץ שעבר עליו הפסח, אלא ודאי חמץ שעבר עליו הפסח, ואין להתירו מדין ספק דרבנן לקולא. [אלא שהוא מעיר דבדברי הגמ' שלפנינו שאמרו דמספק חייב הלוקח להביא ביכורים, מוכח דלא כדברי הגמ' בב"מ שם, וכנ"ל].

אמנם בתשובה מבעל נתיבות המשפט מיישב את דעתו על פי האמור דמה שכשמעמידין דבר בחזקת הבעלים הרי הוא ודאי של בעלים, זה משום שהתובע מתייאש ממנו, ולכן אפילו לצד הספק שהוא של תובע זכה המוחזק על ידי יאוש בעלים, ומעתה, לגבי חמץ בפסח כשמעמידין החמץ בחזקת הבעלים עדיין הוא אצלו בתורת ספק ולא בתורת ודאי, שהרי אין אדם זוכה בחמץ בפסח על ידי יאוש בעלים, כמו שאמרו בב"ק דף ס"ו: דבחמץ בפסח זה מתייאש וזה אינו רוצה לקנות! ולכן אע"ג שבמכירת חמץ שיש בה ספק אם חל המכר או לא מעמידין